

AINEISTOAINEEN KESKUSTELUN TUTKIMUS

Tuula Uusi-Hallila Aineistoaine ja tekstien keskustelu. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 1. Oulu 1995. 90 s. + liitteet. ISBN 951-42-4187-8.

Uusi-Hallila tarkastelee teoksessaan tekstien suhdetta toisiinsa aineistoaineessa. Aineistoaineeksi kutsutaan sellaista äidinkielen kirjoitustehtävää, jossa kokelas kirjoittaa aineen annetun aineiston pohjalta. Periaate on, että kokelas kykenee erottamaan aineistosta tehtävänannon kan-

nalta olennaisen ja yhdistämään siihen omia tietojaan ja kokemuksiaan. Ylioppilastutkintolautakunnan ohjeiden mukaan aineistoaineen pitää olla ymmärrettävä myös lukijalle, joka ei tunne aineistoa (esim. Ylioppilasaineita 1994: 10). Aineistopohjainen aine tuli ylioppilastutkinnon kirjoitustehtä-

▷

väksi ensimmäistä kertaa keväällä 1992. Äidinkielen kokeen muuttamisesta oli keskusteltu 1970-luvulta lähtien, ja Uusi-Hallila esitteleeikin sekä aineistoaineen kehityshistoriaa että käytyä keskustelua.

Tuoretta koetyyppeä ei ole toistaiseksi juurikaan tutkittu, ja Uusi-Hallilan teos — lisensointityöksi hyväksytty — on tässä mielessä arvokas. Tutkimusmateriaalina eivät kuitenkaan ole ylioppilasaineet, vaan tekijä tarkastelee aineistoainetta pikemminkin lukiossa kirjoitettavana ja opetettavana tekstilajina. Hän on kerännyt syksyllä 1992 vajaat kaksisataa ainetta seitsemästä lukiosta eri puolilta Suomea. Pohjatekstit ja tehtäväksiannot ovat tekijän itsensä valitsemia.

Uusi-Hallila mainitsee tutkimusongelmikseen seuraavat: mitä kirjoittajat referoivat pohjateksteistä, miten tekstilajit vaikuttavat kirjoittajan tapaan suhtautua aineistoon, miten kirjoittajat rakentavat vuorovaikutuksen oman ajattelunsa ja aineistojen välille sekä mihin tutkimuksessa ja opetuksessa tulisi kiinnittää huomiota. Tutkimuksen teoreettista taustaa käsittelevässä luvussa Uusi-Hallila ottaa esille tekstin, tekstin ymmärtämisen, referoinnin ja keskustelun käsitteet. Vaikka »aineiston kanssa keskustelu» on lukion äidinkielenopetuksessa vaikiintunut ilmaus, tuntuu oudolta, että Uusi-Hallila näkee vuorovaikutuksen ja tekstilingvistiikan käsitteiden ja tutkimustuloksien sellaisinaan soveltuvan siihen »keskusteluun», jota abiturienti käy pohjatekstin kanssa. Epäselväksi jää, tarkoittaako »aineistoaineen keskustelu» (esim. s. 74) kirjoittajan keskustelua pohjatekstin kanssa vai kirjoittajan rakentamaa pohjatekstien välistä keskustelua.

Uusi-Hallilan valitsemat pohjatekstit edustavat kolmea eri tekstilajia: argumentoivaa, instruktiivista ja kaunokirjallista. Kaikki tekstit käsittelevät syömistä ja syömättömyyksiä. Kysymykseen, mitä kirjoit-

tajat referoivat näistä teksteistä, tekijä hakee vastausta monivaiheisen analyysin kautta. Argumentoivasta tekstistä hän tekee propositio-, merkitys- ja makrorakenneanalyysin, instruktiivisesta propositioanalyysin ja kaunokirjallisesta puheenvuoroanalyysin. Ns. propositioanalyysi tarkoittaa »tekstin ajatuksellisten yksiköiden» numeroimista, kun taas makrorakenneanalyysissä »tiivistetään ensin makropropositiot, eräänlaiset väliotsikot, joiden välisiä kytkentöjä sitten osoitetaan metakielisillä konnektoreilla». Koska makropropositioanalyysi tunnetaan nimenomaan van Dijkin kehittämänä tekstien tarkastelutapana, olisi toivonut, että tekijä olisi viitannut ensisijaisesti van Dijkiiin, jonka hän kyllä mainitsee »erityisesti tutkineen makrorakennetta» (s. 17). Merkitysanalyysi taas nojaa Kauppinen ja Laurisen eri tutkimuksiin; propositioanalyysin yhteydessä mitään lähteitä ei ole mainittu.

Kaunokirjallinen pohjateksti on eräästä romaanista poimittu dialogi, jonka puheenvuorot tekijä jakaa avaus-, vastaus- ja seuruusiirtoihin. Tämän jaon perusteella Uusi-Hallila tekee päätelmiä keskustelutilanteen epämuodollisuudesta, josta »kertoo puheenvuorojen lyhyys», sekä henkilöiden rooleista ja vallankäytöstä keskustelussa (s. 36–37). Yleensä vallankäytön tutkiminen keskustelussa on kuitenkin koettu huomattavasti ongelmallisemmaksi (ks. esim. Tainio 1988). Uusi-Hallila ei myöskään problematisoi tapaansa analysoida kaunokirjallisuutta samoin kuin asiaproosaa, vaikka hän itse tuntuu pitävän parhaina (aktiivisina) lukijoina niitä, jotka »ottavat tekstiä selostaessaan huomioon tekstilajin ominaispiirteet» (s. 52). Tekijän oma analyysi ohittaa kaunokirjallisuuden monumentaalisuuden ja kirjallisuudentutkimuksessa kehitetyt luku-, analyysi- ja tulkintatavat. Koko aineistokokeen lyhyen historian ajan on keskusteltu, tulisiko kaunokirjallisia

pohjatekstejä ylipäätään yhdistää asiategsteihin, sillä se saattaa ohjata kaunokirjallisuuden ominaisuuteen sivuuttamiseen. Tämän tekijäkin ottaa esille teoksensa loppua (s. 73).

Analysoituaan pohjatekstit Uusi-Hallila tarkastelee abiturienttien tapaa käyttää aineistoa. Propositionien käytöstä huolella tehdyt erilaiset taulukot ja kuvalliset esitykset antavat tarkalle lukijalle helposti hyödynnettävää tietoa. Taulukoista näkee vattomasti muun muassa sen, mitä abiturientit ovat pitäneet pohjateksteissä olennaisena. Joka pohjatekstin käsittelystä on oma taulukkonsa, ja tulosten tulkinta vastaa osin kysymykseen, miten tekstilajit vaikuttavat kirjoittajan tapaan suhtautua aineistoon. Taulukot ovat varmasti arvokasta vertailuaineistoa jokaiselle aineistoaineiden kanssa työskentelevälle.

Sen mukaan, miten oppilaat ovat selostaneet kutakin pohjatekstiä, Uusi-Hallila jakaa kirjoittajat kolmeen ryhmään: ohittajiin, toteajiin ja aktiivisiin lukijoihin. Ohittajat joko käyttävät pohjatekstiä virikkeenä, esittävät tiedot ominaan tai »kytkyvät aineiston oman ajattelunsa jatkeeksi». Toteajat taas asenteettomasti selostavat pohjatekstiä ja »käyttävät sitä oman ajattelunsa tukena». Aktiiviset lukijat puolestaan nostavat kaunokirjallisuudesta esiin tulkinnallisia näkökohtia; asiaproosan aktiiviset lukijat käyttävät arvottavia sananvalintoja, suhtautuvat pohjatekstiin rohkeasti tai syventyvät yksityiskohtiin perusteellisesti. (S. 53–61.)

Näiden lukutapojen perusteella Uusi-Hallila on valinnut materiaalistaan tyyppiaineet, joita tarkastelemalla hän tekee päätelmiä oppilaista paitsi lukijoina myös kirjoittajina. Tyyppiaineiden makropropositionalyysin avulla hän osoittaa, millaisessa asemassa aineistot ovat oppilaiden tuotoksissa. Yksi tulos on, että aktiiviset lukijat käyttävät eniten hyväkseen pohjatekstien

tietoja ja yhdistävät niitä omiin ajatuksiinsa. Jos oppilaat »ovat esittäneet omia ajatuksia jo samassa [typografisessa] kappaleessa, jossa ovat selostaneet aineistoa», he keskustelevat aineiston kanssa »vilkkaisesti», koska »’puheenvuoron’ esittäjä vaihtuu nopeasti» (s. 68). Ylipäätään typografinen kappale näyttäisi olevan se kokonaisuus, jonka sisällä keskustelua — kirjoittajan ja tekstin tai tekstin ja tekstin välistä — on mahdollista käydä. Tällainen näkemys tekstien välisestä keskustelusta (tai tekstienvälisyydestä) tuntuu hieman keinotekoiselta ja mekaaniseltakin (vrt. esim. Fairclough 1992).

Lopuksi Uusi-Hallila pohtii tutkimustuloksiaan vertaamalla aineistoainetta kommunikaatiotilanteena suulliseen keskusteluun. Tekijä löytää oppilaiden tavasta suhtautua aineistoon runsaasti yhtymäkohtia suomalaiseen puhekulttuuriin: » — oma mielipide kerrotaan vasta sitten, kun toinen on sanonut sanottavansa. Aineistoaineenkaan keskustelussa ’puhuja’ ei halua keskeyttää.» Kaiken kaikkiaan tekijä vetää turhan yksioikoisesti yhtäläisyysmerkit aineistoaineen ja kasvokkaiakeskustelun välille. Toisin kuin tekijä väittää, suomalaisesta kasvokkaiakeskustelusta tiedetään enemmän kuin »varsin vähän». Eri asia on, miten saatua tietoa voidaan soveltaa tämän tyyppisessä tutkimuksessa.

Teoksessa korostuu näkemys aineistoaineesta luetun ymmärtämisen kuvastajana. Tämä näkyy myös Uusi-Hallilan hahmottelemissa jatkotutkimusmahdollisuuksissa, joista useat liittyvät oppilaiden lukemisen taitojen tutkimiseen. Lisätietoa tarvittaisiin lisäksi aineiden arvioinnista, oppilaiden persoonasta ja heidän äidinkielen taidoistaan. Käsillä oleva teos herättää koko joukon muitakin kysymyksiä: Millainen tekstilaji (ylioppilas)aine oikeastaan on? Entä millainen on aineistopohjainen aine? Millaisten tekstikonventioiden läpi abitu-

▷

rientti aineensa kirjoittaa ja sensori sen lukee? Näin yleistä ja »hyvin tunnettua» tekstilajia voitaisiinkin tutkia enemmän.■

MAARIT BERG,
ANNE MÄNTYNEN
*Suomen kielen laitos,
PL 3 (Fabianinkatu 33),
00014 Helsingin yliopisto
Sähköposti: eemberg@ling.helsinki.fi,
amantyne@helsinki.fi*

LÄHTEET

- FAIRCLOUGH, NORMAN 1992: Discourse and social change. Polity Press, Cambridge.
- TAINIO, LIISA 1988: Valta keskustelussa — voiko sitä tutkia? — Lea Laitinen (toim.), Isosuinen nainen. Tutkielmia naisesta ja kielestä s. 198–208. Yliopistopaino, Helsinki.
- Ylioppilasaineita 1994. Toim. Anita Julin, Lasse Kemppainen & Pertti Tiensuu. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Äidinkielen opettajain liitto, Helsinki.